

Формування культурологічної компетентності на уроках літератури

Валентина Братко

Інститут педагогіки

НАПН України

У статті розглядається поняття "культурологічна компетентність" та шляхи її формування в учнів основної школи на уроках української літератури.

Ключові слова: культура, культурологія, культурологічна компетентність, основна школа, культурологічний підхід, інтеграція, інтегративний.

Зміна освітньої парадигми поставила перед педагогічною наукою проблему пошуку шляхів відповідності освітніх технологій фундаментальним основам культури як бази розвитку особистості. Про перехід від репродуктивної моделі освіти до гуманістичної, культурно орієнтованої моделі йдеться у дослідженнях В. Біблера, В. Сластьоніна, А. Валицької, П. Гуревича, В. Давидовича, Н. Бібік, О. Савченко, Є. Більченко та ін. Новий освітній підхід передусім спрямований на реалізацію механізмів культурного вдосконалення людини, реальних і конкретних способів досягнення цієї мети.

У статті розглядається актуальна проблема сьогодення: формування культурологічної компетентності під час вивчення української літератури в основній школі. Культурологічний підхід у процесі вивчення літературних творів прилучає учнів до справжніх цінностей вітчизняної і світової літератури, до духовного досвіду нашого народу, що знайшов відображення у фольклорі та українській класичній літературі як художньому явищі, вписаному до історії світової культури. Виховати естетичну культуру сприйняття й оцінювання художніх творів, сформувати потребу систематичного спілкування з творами мистецтва означає передбачити цілісний духовно-моральний, інтелектуальний розвиток людини у шкільному віці. Тому вивчення не тільки літературного, а й культурного процесу є головною тенденцією розвитку освіти.

Почнемо з найскладнішої проблеми генези й динаміки культури, які не мають однозначного тлумачення в науці. Поняття "культура" та його характеристики філософи розглядали з різних позицій на всіх етапах розвитку цивілізації. Так, Кант аналізував "категоричний імператив" — всезагальний моральний закон культурного розвитку: Гегель уважав духовну культуру сходиною під час розвитку абсолютного духу, російські філософи (М. Бердяєв, А. Лосєв, П. Флоренський, С. Соловйов) досліджували питання культури з позицій релігійно-філософських та ідеалістичних положень.

Культура сьогодні — це складний суспільний феномен, що відіграє величезну роль у життєдіяльності людини, зокрема, праці, побуті, способі життя як окремої особи, так і всього суспільства. Вона має вплив на характер поведінки, стиль і форми спілкування людей, їх свідомість, духовні потреби, ціннісні орієнтації. У сучасному вивченні культури є три основних аспекти, що характеризують її сутність, а саме: сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених людством; специфічний спосіб людської діяльності; процес творчої самореалізації особистості.

Поступово культура набуває поширення у таких сферах людської діяльності, як навчання та виховання, на передній план виступають проблеми гуманітарної освіти, її змісту,

методів і принципів організації. До їх числа можна віднести і проблему формування культурологічної компетентності учнів основної школи на уроках української літератури.

У методологічному й теоретичному планах питання культури розглядалися у працях зарубіжних і вітчизняних авторів: К. Юнга, О. Шпенглера, К. Хорні, С. Іконнікової, М. Кагана, В. Біблера, І. Зязюна, О. Савченко, В. Зінченко та ін. Узагальнюючи думку дослідників, зазначимо, що культурно-гуманістичні функції освіти передбачають розвиток духовних сил, здібностей і вмінь, які допомагають людині переборювати життєві труднощі; формування моральної відповідальності; забезпечення можливостей для особистого й професійного зростання; створення умов для розвитку творчої діяльності та розкриття духовних рис особистості.

У психолого-педагогічних дослідженнях (Є. Бондарєвська, Л. Віготський, П. Гальперін, А. Запорожець, О. Леонтєв, Б. Лихачов, В. Сластьонін, О. Рудницька та ін.) культура розглядається з позицій особистісного і діяльнісного підходів як внутрішнє джерело психічної активності та загального розвитку дитини. Взаємодія дитини і культури, на думку Л. Віготського, має двосторонній характер: з одного боку, в процесі свого розвитку дитина досягає культурні цінності, вони "встають" у її психіку, з іншого — відбувається "вростання" самої дитини в культуру.

На думку В. Сластьоніна, засвоєння особистістю культурних цінностей передбачає засвоєння нею способів творчої діяльності [14]. Виховання людини культури, як мета особистісно орієнтованого навчання, — зазначає Є. Бондарєвська, — може бути реалізовано лише за допомогою культурологічної освіти, в якій слова, мова, думки про культуру втілюються в науково організовану систему і забезпечують умови для становлення культури як суб'єкта діяльності [5].

Отже, культурні цінності, накопичені людством, передають досвід, який стає надбанням особистості у процесі творчого їх засвоєння. Прилучаючись до них, дитина інтеріоризує (інтеріоризація — англ. interiorisation — присвоєння цінностей, їх вростання в особистість) цінності у своїй свідомості, що, своєю чергою, впливає на взаємодію з навколишнім світом, на характер думок, почуттів, стосунків і передбачень, спрямування особистості.

Культурологічний напрям освіти в Україні закріплений у загальних педагогічних цілях освітнього стандарту: формування громадянина України, підготовленого до життя у сучасному суспільстві, здатного навчатися впродовж життя, оперувати й управляти інформацією, усвідомлювати свою роль у державі і світі, ефективно взаємодіяти з людьми, нести відповідальність за свої вчинки, досягати творчої самореалізації тощо. Особливо актуальною є проблема формування загальної культури людини, її моральних орієнтацій і цінностей.

Культурологія серед гуманітарних наук як спеціальна галузь знання виокремилась у середині ХХ ст. З'ясування ролі й місця культури на різних етапах розвитку людства привертало увагу багатьох дослідників і суспільних діячів. Автором ідеї проголошення культурології став Л. Уайт, який уперше виділив культурологію як самостійну науку у комплексі суспільних наук. Значний внесок у дослідження проблеми культурологічного підходу в освіті зробили такі відомі філософи та психологи, як М. Бахтін (ідея діалогу культур), В. Біблер (культура як діалог), Л. Виготський (культурно-історичний підхід до розвитку особистості), Г. Батіщев, М. Мамардашвілі (уявлення про культурне поле особистості) та інші.

В основу сучасних культуровідповідних освітніх концепцій і культурологічних підходів до викладання навчальних предметів покладене усвідомлення єдності літератури, культури і суспільства, новий погляд на роль соціуму у становленні культурної особистості. Культуру ми розглядаємо як результат історичного розвитку суспільства, особливу реальність, яку учні можуть відкривати для себе, пізнавати, вивчати та виявляти її закономірності. Художні твори на уроках української літератури розглядаються як частина культури, а навчальний процес — як перетворення досягнень культури в набуток кожної особистості.

Актуальний сьогодні компетентнісний підхід в освіті встановлює новий тип освітніх результатів (компетентностей), які орієнтовані на здатність і готовність особистості до розв'язання різних завдань, до активної діяльності.

Під *компетентністю* (з лат. *competentis* — здібний) розуміємо "поінформованість, обізнаність" або "оволодіння компетенцією", тобто повноваженнями, правами. Вже у самому визначенні поняття закладена двоїстість: з одного боку, готовність, здатність і бажання суб'єкта діяти, з іншого — його обізнаність, поінформованість з певної проблеми. Інша складова поняття "культурологічна компетентність" — *культурологічна* — це похідне слово від "культурологія".

Культурологічна компетентність у педагогічній теорії визначається як здатність особистості орієнтуватись у питаннях культури як феномена, сформованість умінь впливати явища в її контекст, визначати взаємозв'язок між різними галузями культури і відтворювати зразки тієї чи іншої епохи безпосередньо в творчій діяльності [6]. Поняття "культурологічна компетентність" розглядається нами як інтегрована якість особистості, що проявляється в прагненні реалізувати свій потенціал, який ґрунтується на знаннях, умінях, предметних навичках, способах мислення, цінностях, позитивних схильностях, інтересах і прагненнях. Як відомо, літературні твори містять у собі певний культурний компонент, що дає змогу залучати учнів до матеріальних і духовних цінностей вітчизняної та світової культури. В учнів з'являється потреба сприймати культуру, знаходити у художніх творах моральну основу, і, що важливо, формуються особистісні риси, що дозволяють:

- відчувати себе об'єктом і суб'єктом культурно-історичного процесу;
- розуміти закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження і трансляції цінностей;
- мати знання в галузі мистецтва;
- розбиратися в традиціях, реаліях, звичаях, духовних цінностях свого народу та інших народів світу;
- вміти спілкуватися в сучасному світі, оперуючи культурними компонентами.

Отже, під "культурологічною компетентністю" слід розуміти сукупність особистісних характеристик, структуру яких можна розподілити на два компоненти: понятійний і

діяльнісний. *Понятійний* компонент характеризується наявністю філософських, культурологічних, історико-культурних й естетичних знань, які в поєднанні з літературознавчими необхідні для аналізу художнього твору в контексті культури, передбачає прилучення до культури як передачі цінностей засобами переживання під час духовного спілкування. *Діяльнісний* компонент визначається творчим потенціалом культури, що стимулює міру активності учнів. Ці процеси визначають специфіку літературно-культурологічного розвитку за такими показниками: узагальнення й систематизація художніх вражень та історико-культурних знань на рівні порівняння, зіставлення, асоціації; різні способи діалогічного спілкування з ціннісно-культурним змістом художнього твору; індивідуальна своєрідність художніх оцінок, інтерпретацій.

Відповідаючи на виклики часу, сучасна методика також почала рухатись у цьому напрямі. Відомі педагоги Ш. Амонішвілі, В. Загв'язинський одним із найважливіших критеріїв стратегії сучасної освіти визначають її культурно-орієнтований зміст. Умови реалізації культурологічного підходу під час викладання літератури розглядалися у працях В. Доманського, Л. Крилової, І. Сосновської та ін. В. Доманський зазначає, що реципієнт осягає культурні цінності та виступає їх "транслятором". Учений у ході культурологічного аналізу художнього тексту розглянув внутрішньотекстові зв'язки літератури й мистецтва на конкретних прикладах. В. Доманський, аналізуючи художній текст як текст культури, який звернений до різних видів мистецтва, підкреслює, що письменник, змальовуючи зорові відчуття, створює іконописні образи, спираючись на асоціації, контекст, слова-символи, переносне значення слів. Слово, таким чином, у художньому образі виступає умовним знаком предметів і понять, тоді як в образотворчому мистецтві художник передає зримі подібності зображених предметів за допомогою фарб, ліній, відтінків, кольору [8; с. 158].

Л. Крилова, досліджуючи культурологічний аспект викладання літератури в школі, вбачає основне її призначення як навчального предмета в гуманізації картини світу, тлумаченні системи цінностей культури, що складає основу для формування ціннісних орієнтацій учнів. Особливу увагу вчена приділяє відокремленню національно-культурного компонента й ціннісного засвоєння учнями національної картини світу на уроках літератури. Ключові образи (земля, природа, поле, річка, степ, рівнина, будинок, сім'я), морально-духовні категорії (віра, правда, добро, милосердя, любов, великодушність, совість, обов'язок, пам'ять роду) — предмети понятійного засвоєння під час аналізу літературних творів на уроках літератури в основній школі [11].

Вітчизняний методист О. Куцевол підкреслює, що "осмислити конкретний літературний твір можна, лише осмисливши його у контексті культурної епохи, у яку він народився, та зрозумівши тип художньої свідомості, що в ньому відбилась... Відтак мета уроку: показати учням, що літературний твір — це явище культури на певному етапі її розвитку, що у ньому органічно поєднується багатотисячолітній досвід людства з особливостями творчої індивідуальної манери письменника, його особистим поглядом на висвітлювані проблеми" [12, с. 54].

Аналіз сучасного стану проблеми культурологічного підходу до вивчення української літератури дозволив також визначити його потенціальні можливості, закладені в змісті Державного стандарту літературної освіти базової та повної середньої школи, програмі та підручниках з української літератури [7].

Серед них:

— оволодіння системою знань і уявлень про рідну літературу як вид мистецтва;

— удосконалення вмінь аналізувати й інтерпретувати художні твори в різних аспектах (аксіологічному, історичному, культурологічному, екзистенційному тощо);

— виховання в учнів засобами художньої літератури любові і поваги до традицій свого народу, толерантного ставлення до культурних традицій інших народів;

— розвиток пізнавальних інтересів і літературно-творчих здібностей, образного мислення;

— підвищення загальнокультурного рівня учнів, розкриття засобами літератури національних і загальнолюдських цінностей.

Досягнення вищезазначених цілей забезпечує набуття учнями таких компетентностей: *культурологічна компетентність* (емоційне сприйняття і глибоке осмислення художніх творів, сформованість духовних і моральних цінностей); *ціннісно-світоглядна компетентність* (сформованість гуманістичного бачення світогляду); *читацька компетентність* (здатність до творчого читання й осмислення літературного твору на особистісному рівні, вміння робити узагальнення на літературно-художньому матеріалі; зіставляти літературні твори різних епох; здатність вступати в діалог з епохою і культурою, що втілені у творах).

Уроки української літератури займають особливе місце серед традиційних шкільних навчальних дисциплін, які відіграють важливу роль у формуванні свідомості учнів, їхнього "вживання" в культуру, збагачення життєвого досвіду, розвивають естетичний смак і критичне мислення. *В основній школі формується уявлення про специфіку літератури як мистецтва слова, забезпечується розвиток читацьких умінь, здатність спілкуватися з художнім світом різножанрових творів.*

Досвід прочитання художнього твору в контексті культури — це досвід емоційно-ціннісного проживання й ціннісного ставлення. Сприймаючи культуру в її художньому втіленні, учень удосконалює свій світогляд, життєві настанови, ціннісні орієнтації, а через них — цілі в житті, поведінку, вчинки та ін. У процесі культурологічного підходу встановлюється зв'язок між типом культури і способом мислення, особливості сприйняття навколишнього світу. Художні твори живуть у свідомості учнів у вигляді концепцій, уявлень образів, емоційних реакцій, асоціацій, переживань, роздумів, які породжує літературний текст.

Вивчення української літератури в основній школі побудовано за проблемно-тематичним і жанровим принципами. Навчальний матеріал структурований на основі наскрізних культурологічних тем, в яких закладена проблема становлення внутрішнього світу людини. Аналізуючи духовні, моральні проблеми людей різних культурно-історичних епох, підліток починає інакше сприймати свій внутрішній світ.

Вибір нами основної школи обумовлений передусім домінуванням образного мислення й високої емоційної чуйності, яка властива для віку молодших підлітків, особливо для учнів 5—7 класів. Спинимось на цьому детальніше. Літературний матеріал (наскрізні культурологічні теми) для 5—7 класів тематично розподіляється таким чином [13].

П'ятикласники засвоюють слов'янську міфологію, народні перекази та легенди; різні жанри фольклору, серед яких основне місце займає казка; ознайомлюються з історичним минулим свого народу тощо. Отже, вони долучаються до традиційних цінностей, норм і звичаїв національної культури та культури інших народів. У 5-у класі здійснюється перехід від початкової літературної освіти (уроки читання в початковій школі) до систематичного

курсу літератури. Учні 5-го класу вже мають певний читацький досвід, оскільки вони читали й обговорювали фольклорні та літературні твори. Уявлення про літературу як мистецтво слова формуються у них на основі набутого читацького досвіду й новому літературному матеріалі. Основна увага на уроках української літератури в 5-у класі приділяється специфічним ознакам художнього тексту, виявленню видів художніх образів та засобів їх створення.

У 6-у класі учні дізнаються про рукописні книги часів Київської Русі, засвоюють календарно-обрядову поезію, відкривають художній світ творів про пригоди і романтику, вчать розуміти народну мудрість, закладену у гуморесках і співомовках. Уявлення шестикласників про мистецтво слова збагачується шляхом звернення до образу літературного персонажа й аналізу засобів його створення в творах різних жанрів та епох. Учні вчать виявляти риси національного характеру у фольклорних героїв і давньої літератури, визначати функції персонажів у конфлікті й сюжеті твору, зіставляти їхні ідейно-моральні позиції, позиції героя і автора, позицію героя і власну позицію.

У 7-у класі відбувається знайомство учнів з соціаль-но-побутовими піснями й коломийками, історичною повістю про минулі часи тощо. У центрі уваги — вивчення літературного героя, з'ясування учнями авторської позиції, аналіз поведінки людей у різні культурно-історичні епохи. Культурні компоненти, що розглядаються у контексті аналізу творів, забезпечують естетичне, світоглядне, ціннісне сприйняття зображеного письменником.

Аналіз науково-педагогічної літератури й педагогічного досвіду вчителів-словесників надав нам можливість виокремити основні напрями для формування культурологічної компетентності під час вивчення літературних творів на уроках української літератури в основній школі:

— включення історичного та культурного контексту під час вивчення літературного твору;

— організація діалогової діяльності учнів (діалог читача з художнім текстом, діалог між учителем та учнем, діалог між учнями, діалог тексту з його епохою, діалог літературного твору зі світовим мистецтвом тощо).

Формування культурологічної компетентності під час вивчення літературних творів в основній школі передбачає практичну реалізацію *діалогічної діяльності учнів*. Діалог як форма життя в сучасному світі має стати основним психологічним та етико-культурним принципом вивчення літератури в загальноосвітній школі. Діалогічність є показником якості культурного існування людини: "Бути означає спілкуватися діалогічно" [1, с.294]. Діалог культур передбачає виявлення типологічних подібностей, які одночасно або в різні періоди виникали у різних країнах за аналогічних соціальних умов і знайшли відгук у творах мистецтва. Урок-діалог на засадах культурологічного підходу до вивчення української літератури спонукає учнів до особистого відкриття. А звідси лише один крок до зіставлення культури різних народів, епох. Діалогічний метод дає розуміння того, що художній текст — це не відображення реального світу, а окремий світ, який живе і розвивається за своїми власними законами.

Діалог читача з літературним твором відбувається під час прочитання твору і проектується в широку панораму культурно-історичного процесу як діалог культур, суб'єктами-учасниками якого виступають, як зазначає вчена Є. Більченко, "традиція, носієм якої є "читач", і традиція, яку репрезентує "автор" [4, с.10]. Під час аналізу літературного твору читач має відновити діалог тексту з його епохою, а задля цього потрібно актуалізувати знання з курсу історії України або всесвітньої історії про суспільні процеси та історичні події певної доби.

Діалог літературного твору зі світовим мистецтвом передбачає використання певних засобів навчання. Це можуть бути репродукції картин, фото архітектурних пам'яток, відео- або аудіозаписи музичних творів, перегляд театральних постановок і кінофільмів. Тому в шкільній практиці, враховуючи вікові особливості учнів, інтереси яких передусім зосереджені на сюжеті і героях літературних творів, доцільно увиразнювати для кожного конкретного літературного твору актуальні для нього культурологічно-контекстні зв'язки.

Художній твір завжди зумовлений певним історико-культурним контекстом і тим, що автор звертається не до читача XXI ст., а насамперед до свого сучасника, який добре розумів його художню мову, поділяв уявлення митця про світ, природу, призначення поета і поезії. Складність полягає й у тому, що з кожним роком зростає віддаленість художніх творів, написаних у минулому, тобто, маємо так звані "конфлікти часу", коли виникають труднощі у сприйнятті реалій, звичаїв, багатьох інших ключових понять певної культурно-історичної свідомості.

Реалізація ідей діалогу культур в основній школі здійснюватиметься методом інтегративного підходу до навчання. Поняття "інтеграція" (лат. integer — цілий) має як загальний, широкий смисл, так і спеціалізований вузький підхід. Філософський енциклопедичний словник [16, с.215] визначає "інтеграцію" як "відновлення, поповнення, доповнення" та інтерпретує як одну зі сторін процесу розвитку, пов'язану з об'єднанням у ціле раніше розрізнених та ізольованих частин і елементів.

Етапи уроку літератури, на якому вивчається художній твір на засадах культурологічного підходу, передбачають: 1) занурення у культурну епоху, її особливості; 2) підготовку культурологічних коментарів, що сприяють опануванню змісту літературного твору. Запропоновані художні твори, передбачені навчальною програмою з української літератури для учнів 5—9 класів, а також вдало підібраний учителем методичний апарат дасть змогу збагатити знання історико-культурного змісту за такими напрямками:

1) місце літературного твору в історії національної і світової культури;

2) зображення в художньому творі культурних традицій народу;

3) відтворення в літературному творі культури різних епох.

Реалізація культурологічного підходу на уроках української літератури в основній школі сприятиме формуванню в учнів таких умінь: знаходити в літературному творі відображення народних традицій, звичаїв та обрядів; характеризувати історико-культурні факти, зображені в художніх творах; аналізувати проблеми, властиві певній історичній добі, образи, змальовані в творах; порівнювати літературні твори різних народів; застосовувати історичні та культурознавчі коментарі під час аналізу творів; знаходити та використовувати різні джерела інформації (довідникова література, засоби масової інформації, музеї, бібліотека).

Механізм формування культурологічної компетентності на уроках української літератури в 5—7 класах з метою оволодіння змістом художніх творів передбачає такі

види діяльності: усвідомлене, творче читання літературних творів різних жанрів; виразне читання художнього тексту; різні види переказу (докладний, стислий, вибірковий, коментований, творчий); відповіді на питання, які розкривають знання й розуміння літературного тексту; складання плану; творчі роботи за художніми творами й на основі життєвих вражень; пошук інформації, вміння працювати з додатковими джерелами.

Отже, уроки формування культурологічної компетентності потребують перегляду методики організації уроків української літератури, апробування й включення до їх структури нових прийомів і форм роботи, які відповідають новому "діалого-культурологічному підходу" [3].

Література

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. — М.: Сов. Россия, 1979. — 320 с.
2. Библер В.А. Основы программы / Школа диалога культур. — Кемерово: "Алеф" Гуманитарный центр, 1993. — 416 с.
3. Більченко Євгенія. Педагогіка як форма буття культури: перспективи діалогу педагогічної та культурологічної парадигми / Шлях освіти. — 2006. — № 3. — С.2—5.
4. Більченко Євгенія. Проблема тексту культури в змісті освіти / Шлях освіти. 2007. — № 3. — С.8—12.
5. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. — Ростов -на -Дону, 1999. — 560 с.
6. Боровик М.Г. Системно-культурологические основы изучения гуманитарных предметов в школе: автореф. дисс. ...канд. пед. наук. — СПб., 1997. — 19 с.
7. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. — [Чинний від 2004-14-01]. — К.: КНТ, 2004. — 88 с.
8. Доманский В.А. Литература и культура: Культурологический подход к изучению словесности в школе: Учебное пособие. — М.: Флинта: Наука, 2002. — 368 с.
9. Каган М.С. Философия культуры. Становление и развитие / М.С. Каган. — СПб.: Лань, 1998. — 434 с.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / За загальною редакцією О.В. Овчарук. — К.: "KIC", 2004.
11. Крылова Л.А. Культурологический аспект преподавания литературы в школе. — Петропавловск, 1999. — 266 с.
12. Куцєвол О.М. Сучасні типи уроків зарубіжної літератури // Всесвітня література та культура в середніх навчальних закладах України. — 2001. — № 2. — С. 52—55.
13. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська література. 5—12 класи / За заг. ред. Р.В. Мовчан. — К.: ВТА "Перун", 2005. — 201 с.
14. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.С. Сластенин, Л.С. Подымова. — М.: Магистр, 1997. — 224с.
15. Сосновская И.В. Литературное развитие учащихся 5—8 классов в процессе анализа художественного произведения: дисс. ...д-ра пед. наук. — М., 2004. — 510 с.
16. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. — 2-е изд. — М.: Сов. энциклопедия, 1989. — 815 с.
17. Щуркова Н.Е. Культура современного урока. — М.: Пед. об-во России, 2000. — 112 с.

В. Братко. Формирование культурологической компетентности на уроках литературы

В статье анализируется понятие "культурологическая компетентность" и пути ее формирования на уроках украинской литературы в основной школе.

Ключевые слова: культура, культурология, культурологическая компетентность, основная школа, культурологический подход, интеграция, интегративный.

V. Bratko. Formation of the cultural competence on the lessons Literature in main school

The article deals with analysis of the "cultural competence" and course of the formation competence on the lessons Literature

Key words: culture, culture studies, cultural competence, main school, cultural approach, integration, integrative.